

NDIMA YA 9

ZWIIMISWA ZWA MUVHUSO ZWI TIKEDZAHO DEMOKIRASI YA ZWA NDAYOTEWA

U thomiwa na milayo I zwi vhusaho

181. (1) Zwiimiswa zwa muvhuso zwi tevhelaho ndi zwone zwine zwa khwaṭhisa demokirasi ya zwa ndayotewa kha Riphabuḽiki—
- (a) Mutsireledzi wa Tshitshavha.
 - (b) Khomishini ya Pfanelo dza Vhuthu ya Afrika Tshipembe.
 - (c) Khomishini ya Ṭhuṭhuwedzo na Tsireledzo ya Pfanelo dza zwitshavha zwa Mvelele, Vhurereḽi na Luambo.
 - (d) Khomishini ya Ndinganyiso ya zwa Mbeu.
 - (e) Muoditha-Dzhenerala.
 - (f) Khomishini ya u langa Khetho.
- (2) Hezwi zwiimiswa zwo ḽiimisa, nahone zwi shuma fhedzi nga fhasi ha Ndayotewa na mulayo, nahone zwi tea u sa dzhia masia, khathihi na uri zwi tea u shumisa maanḽa azwo na u ita mishumo yazwo zwi sa ofhi tshithu, u sa itela mishumo kha vhathu vhane zwa funa fhedzi, na u sa dzhia sia.
- (3) Miṅwe miraḽo ya muvhuso, nga maitele a milayo na u dzhiwa ha vhuṅwe vhukando kana maga, i tea u thusa na u tsireledza hezwi zwiimiswa u itela vhuḽilangi hazwo, u sa dzhia masia, tshirunzi na u ita mishumo nga nḽila i fushaho.
- (4) A hu na muthu kana muraḽo wa muvhuso ane a nga thithisa kha mishumo ya izwi zwiimiswa.
- (5) Hezwi zwiimiswa zwi na vhuḽifhinduleli kha Buthano ḽa Lushaka, nahone zwi tea u ṅea muvhigo malugana na mishumo yazwo na kushumele kha Buthano ḽa Lushaka luthihi kana u fhira nga ṅwaha.

Mutsireledzi wa Tshitshavha

Mishumo ya Mutsireledzi wa Tshitshavha

182. (1) Mutsireledzi wa tshitshavha u na maandā a u ita zwi tevhelaho, sa zwine zwa langulwa nga mulayo wa lushaka—
- (a) u ita t̄hoḡisiso ya vhuḡifari vhuḡwe na vhuḡwe kha mafhungo maḡwe na maḡwe a muvhuso, kana kha ndaulo ya muvhuso kha sia ḡiḡwe na ḡiḡwe ḡa muvhuso zwine zwa khou humbulelwa uri a si zwa vhukuma kana zwi bveledzaho zwithu zwiḡwe na zwiḡwe zwi si zwavhuḡi kana u dzhia sia;
 - (b) u ḡea muvhigo malugana na vhuḡifari honoho; na
 - (c) u dzhia vhukando kana maga o teaho a u khakhulula.
- (2) Mutsireledzi wa Tshitshavha u na maḡwe maandā na mishumo zwo bulwaho nga mulayo wa lushaka.
- (3) Mutsireledzi wa Tshitshavha a nga si ite t̄hoḡisiso kha tsheo dza khothe.
- (4) Mutsireledzi wa Tshitshavha u tea u swikelelea nga vhathu vhoḡhe na nga zwitshavha zwoḡhe.
- (5) Muvhigo muḡwe na muḡwe wo bviswaho nga Mutsireledzi wa Tshitshavha u tea u sumbedzwa vhathu, nga nḡa ha musi nyimele dzi songo ḡowealeho dzine dza ḡo tiwa u ya nga mulayo wa lushaka, dzi tshi t̄oḡa uri muvhigo u vhe tshiphiri.

Tshifhinga tsha u shuma ofisini

183. Mutsireledzi wa Tshitshavha u tholiwa lwa tshifhinga tshi sa dovhololwi tsha miḡwaha ya sumbe.

Khomishini ya Pfanelo dza Vhuthu ya Afrika Tshipembe

Mishumo ya Khomishini ya Pfanelo dza Vhuthu ya Afurika Tshipembe

184. (1) Khomishini ya Pfanelo dza Vhuthu ya Afrika Tshipembe I ḡo—
- (a) t̄uḡwedza t̄thonifho ya pfanelo dza vhuthu na mvelele ya zwa pfanelo dza vhuthu;

- (b) tũtũwedza tsireledzo, mveledziso na tswikelelo ya pfanelo dza vhuthu, na u
 - (c) monithara na u sedzulusa u tevhelwa ha pfanelo dza vhuthu kha Riphabuŵiki.
- (2) Khomishini ya Pfanelo dza Vhuthu ya Afrika Tshipembe I na maanda, sa zwine ya laulwa nga mulayo wa lushaka, o teaho kha u ita mishumo yayo, zwi tshi katela na maanda a—
- (a) u ita tũhoŵisiso na u űea muvhigo malugana na u tevhelwa ha pfanelo dza vhuthu;
 - (b) u dzhia vhukando ha u wana nŵila ya u khakhulula he pfanelo dza vhuthu dza pfukhwa;
 - (c) u ita tũhoŵisiso na;
 - (d) u funza.
- (3) Nwaha muŵwe na muŵwe Khomishini ya Pfanelo dza Vhuthu ya Afrika Tshipembe I tea u humbela miraŵo ya muvhuso yo teaho u űetshedza mafhungo malugana na maga vho a dziahho kha u pfesesa pfanelo dzi re kha Mulayotibe wa Pfanelo malugana na u wana dzinndu, mutakalo, zwiŵiwa, maŵi, tsireledzo ya vhapo, pfunzo, na zwa mupo.
- (4) Khomishini ya Pfanelo dza Vhuthu ya Afrika Tshipembe I na maŵwe maanda na mishumo zwo randelwaho nga mulayo wa lushaka.

[Khethekanyo ya. 184 yo khwiniswa nga khethekanyo ya. 4 ya Mulayo wa vhu 65 wa 1998.]

Khomishini ya Tũtũwedzo na Tsireledzo ya Pfanelo dza zwitshavha zwa Mvelele, Vhurereli na Luambo

Mishumo ya Khomishini

185. (1) Ndivho khulwane dza Khomishini ya Tũtũwedzo na Tsireledzo ya pfanelo dza zwitshavha zwa mvelele, vhurereli na Luambo ndi dzi tevhelaho—
- (a) u tũtũwedza tũthompho ya pfanelo dza zwitshavha zwa mvelele, vhurereli na Luambo;

- (b) u ṭuṭuwedza na u bveledza mulalo, vhukonani, vhuthu, u konḡelelana na vhuthihi ha lushaka vhukati ha zwitshavha zwa mvelele, vhurereli na luambo hu tshi tevhedzwa ndinganyiso, u sa vha na tshiṭalula na vhuḡibaḡekanyi ho vhofholowaho; na
 - (c) u themendela u thomiwa ha mvelele na u ṭanganedza tshitshavha tsha mvelele kana iṛwe khoro kana dzikhoro dza tshitshavha kana zwitshavha zwa Afrika Tshipembe, hu tshi tevhedzwa mulayo wa lushaka.
- (2) Khomishini I na maanḡa, sa zwi langulwaho nga mulayo wa lushaka, ane a vha a ndeme kha u kona u swikelela ndivho dzayo khulwane, zwi tshi katela, maanḡa a u monithara, u ṭoḡisisa, u funza, u ṭuṭuwedza, u eletshedza na u fha muvhigo nga ha mafhungo a kwamaho pfanelo dza zwitshavha zwa mvelele, vhurereli na luambo.
 - (3) Khomishini I nga ṛea muvhigo wa mafhungo afhio na afhio a welaho fhasi ha maanḡa na mishumo yayo kha Khomishini ya Pfanelo dza Vhuthu ya Afrika Tshipembe uri I ite ṭhoḡisiso.
 - (4) Khomishini I na maanḡa na mishumo zwo randelwaho nga mulayo wa lushaka.

Kuvhumbelwe kwa Khomishini

186. (1) Tshivhalo tsha miraḡo ya Khomishini ya ṭhuṭuwedzo na Tsireledzo ya zwitshavha zwa mvelele, vhurereli na luambo na u tholiwa hayo na tshifhinga tsha u shuma ofisini tshayo, zwi fanela u randelwa nga mulayo wa lushaka.
- (2) Tshivhumbeo tsha khomishini tshi tea—
- (a) u vha tsho imelela nga u ṭanḡavhuwa zwitshavha zwiḡulwane zwa mvelele, vhurereli na luambo Afrika Tshipembe; na
 - (b) u sumbedza nga u ṭanḡavhuwa tshivhumbeo tsha mbeu Afrika Tshipembe.

Khomishini ya Ndinganyiso ya Mbeu

Mishumo ya Khomishini ya zwa Ndinganyiso ya Mbeu

187. (1) Khomishini ya zwa Ndinganyiso ya Mbeu I tea u tūtuwedza tūthonifho ya ndinganyiso ya mbeu, u tsireledza, u bveledzisa, u tsireledza na u swikelelwa ha ndinganyiso ya mbeu.
- (2) Khomishini ya zwa Ndinganyiso ya Mbeu I na maandā, sa vhunga I tshi laulwa nga mulayo wa lushaka, wo teaho kha u ita mishumo yayo, zwi tshi katela na maandā a u monithara, u ita tūthodisiso, u funza, u tūtuwedza, u eletshedza na u űea muvhigo malugana na mafhungo a ndinganyiso ya mbeu.
- (3) Khomishini ya zwa Ndinganyiso ya Mbeu I na mañwe maandā na miñwe mishumo zwo randelwaho nga mulayo wa lushaka.

Muoditha-Dzhenerala

Mishumo ya Muoditha-Dzhenerala

188. (1) Muoditha-Dzhenerala u tea u oditha na u űea muvhigo malugana na mbalelano, zwitatamennde zwa gwama na ndangulo ya zwa gwama zwa—
- (a) mihasho yoűhe ya muvhuso wa lushaka na muvhuso wa vunḡu khathihi na ndaulo dza hone;
- (b) mimasipala yoűhe; na
- (c) tshiimiswa tshiñwe na tshiñwe kana tshivhumbeo tsha zwa mbalelano zwine zwa tūḡiwa uri zwi odithiwe nga Muoditha-Dzhenerala nga mulayo wa lushaka na wa vunḡu.
- (2) Hu tshi ḡadziswa kha mishumo yo randelwaho kha khethekanyo tūthukhu ya (1) na musi hu tshi tevhedzwa mulayo muñwe na muñwe, Muoditha-Dzhenerala a nga oditha na u űea muvhigo nga ha mbalelano, zwitatamennde zwa gwama na ndangulo ya zwa gwama kha—

- (a) tshiimiswa tshinwe na tshinwe tsho lambedzwaho nga Tshikwama tsha Mbuelo tsha lushaka kana Tshikwama tsha Mbuelo tsha Vundu, kana nga masipala; kana;
 - (b) tshiimiswa tshinwe na tshinwe tsho tendelwaho hu tshi tevhelwa mulayo ufho kana ufho wa u tangedza tshelede I no do shumiselwa zwa nnyi na nnyi.
- (3) Muoditha-Dzhenerala u tea u netshedza muvhigo wa odithi kha vhusimamilayo vhuwe na vhuwe vhune ha vha na dzangalelo kha u oditha, na kha maangalanga afho na afho o randelwaho nga mulayo. Mivhigo yothe I fanela u angadzwa.
- (4) Muoditha-Dzhenerala u na manwe maanga na minwe mishumo yo randelwaho nga mulayo wa lushaka.

Tshifhinga tsha u shuma ofisini

189. Muoditha-Dzhenerala u fanela u tholiwa lwa tshifhinga tsho tiwaho, tshi sa shanduki nahone tshi sa dovhololwi, tsha minwaha I re vhukati ha mitanu na ya fumi.

Khomishini ya Zwa Khetho

Mishumo ya Khomishini ya zwa Khetho

190. (1) Khomishini ya zwa Khetho I do—
- (a) langula, I tshi tevhela mulayo wa lushaka, khetho dza madzangano a vhusimamilayo a lushaka na a vundu na a masipala;
 - (b) vhone uri idzo khetho ndi khetho kwadzo dzo vhotholowaho; na u
 - (c) divhadza mvelelo dza khetho dzenedzo hu saathu u fhela tshifhinga tshine tsha tea u vha tsho randelwa nga mulayo wa lushaka tshine tsha do vha tshi tshipufhi u ya nga hune zwa konadzea ngaho.
- (2) Khomishini ya Khetho I na manwe maanga na minwe mishumo yo randelwaho nga mulayo wa lushaka.

Kuvhumbelwe kwa Khomishini ya Khetho

191. Khomishini ya zwa Khetho I tea u vhumbiwa nga vhatu vha si ho fhasi ha vhararu. Tshivhalo tsha miraḁo na tshifhinga tshine vha tea u vha vhe ofisini ngatsho zwi tea u randelwa nga mulayo wa lushaka.

Maandalanga a divhusaho a laulaho zwa Khasho

Maandalanga a Khasho

192. Mulayo wa Lushaka u tea u thoma maandalanga a divhusaho a u langula zwa khasho, hu tshi itelwa tshitshavha, na u itela uri hu vhe na mihumbulo minzhi I imeleho tshitshavha tsha Afrika Tshipembe nga u angaredza.

Mbetshelo nga u angaredza

U tholiwa

193. (1) Mutsireledzi wa Tshitshavha na miraḁo ya Khomishini inwe na inwe yo thomiwaho nga fhasi ha iyi Ndimba vha tea u vha vhe vhafumakadzi kana vhanna vhane—
(a) vha vha vhadzulapo vha Afrika Tshipembe;
(b) vha vha vho tewaho nga u fara poswo yeneyo; na
(c) vha tevhedzela thoḁea dziinwe na dziinwe dzo randelwaho nga mulayo wa lushaka.
- (2) Thoḁea ya Khomishini yo thomiwaho nga iyi Ndimba ya u sumbedza nga u tanḁavhuwa tshivhumbeo u ya nga mbeu kana lushaka tsha Afrika Tshipembe zwi tea u dzhielwa nṱha musi miraḁo I tshi tholiwa.
- (3) Muoditha-Dzhenerala u tea u vha e mufumakadzi kana munna ane a vha mudzulapo wa Afrika Tshipembe, o tewaho nga u fara poswo yeneyo. Hu tea u dzhielwa nṱha nga maanḁa nḁivho yo khetheaho, kana tshenzhemo kha zwa u oditha,

- tshelede dza muvhuso nahone zwa ndaulo ya muvhuso na zwone zwi tea u dzhielwa n̄tha musu hu tshi tholwa Muoditha-Dzhenerala.
- (4) Phresidennde, hu tshi tevhelwa themendelo ya Buthano ̄a Lushaka, u tea u thola Mutsireledzi wa Tshitshavha, Muoditha-Dzhenerala na miraḡo ya—
- Khomishini ya Pfanelo dza Vhuthu ya Afrika Tshipembe;
 - Khomishini ya Ndinganyiso ya zwa Mbeu; na
 - Khomishini ya zwa Khetho.
- (5) Buthano ̄a Lushaka ̄i tea u themendela vhatu vho—
- nangiwaho nga komiti ya Buthano ̄a Lushaka ̄o vhumwaho nga tshivhalo tsha miraḡo ya madzangano oḡhe tsho imelelwaho nga u linganela kha Buthano; na
 - vho tendiwaho nga Buthano nga ̄ikumedzwa ̄o ḡanganedzwaho nga vouthu dza thikhedzo—
 - dzi linganaho 60 tsha ḡana ya miraḡo ya Buthano, arali themendelo I ya u tholiwa ha Mutsireledzi wa Tshitshavha kana Muoditha-Dzhenerala; kana
 - ya vhezho ha miraḡo ya Buthano, arali themendelo I ya u tholiwa ha miraḡo wa Khomishini.
- (6) U dzhenelela ha tshitshavha tshapo , kha u themendela zwi nga itwa sa zwe zwa lavhelelwa kha khethekanyo ya 59 (1)(a).

U bviswa ofisini

194. (1) Mutsireledzi wa Tshitshavha, Muoditha-Dzhenerala kana miraḡo wa Khomishini yo thomiwaho nga fhasi ha iyi Ndima a nga bviswa ofisini yawe fhedzi nga n̄thani ha—
- u sa ḡifara zwavhuḡi, u balelwa u ita mushumo na u sa kona mushumo;
 - u wanululwa malugana na izwo nga komiti ya Buthano ̄a Lushaka, na
 - u ḡanganedzwa ha ̄ikumedzwa nga Buthano ̄a uri uyo muthu a bvisiwe ofisini.

- (2) Likumedzwa la Buthano la Lushaka malugana na u bvisiwa ofisini ha—
 - (a) Mutsireledzi wa Tshitshavha kana Muoditha-Dzhenerala u fanela u tangedziwa nga vouthu dza thikhedzo dza mbili tshararu tsha mirado ya Buthano; kana
 - (b) Murado wa Khomishini u fanela u tangedziwa nga vouthu dza thikhedzo dza vhunzhi ha mirado ya Buthano.
- (3) Phresidennde a nga—
 - (a) imisa muthu Iwa tshifhinganyana ofisini musi kana nga murahu ha u thoma ha u tshimbizwa ha mishumo ya komiti ya Buthano la Lushaka na u bviswa ha uyo muthu; na
 - (b) fanela u bvisa muthu ofisini musi ho tangedzwa likumedzwa nga Buthano li huwelelaho uri muthu a bviswe.